

УДК 338.43

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Купчишина Ольга Анатоліївна, аспірант кафедри економічної кібернетики і математичного моделювання, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, e-mail: persik366@ukr.net, тел: [+380677547750](tel:+380677547750)

Olga Kupchyshyna, aspirant of the Department of Economic Cybernetics and Mathematical Modeling, Mykolaiv National Agrarian University, Mykolayiv

O. Kupchishina. Features of state regulation in the agrarian sector.

The article proved that the formation of a competitive agricultural sector needs to create an effective mechanism regulation focused on the main criteria of the industry - efficiency. Currently there is no single approach to public value and market levers in the mechanism of regulation of agricultural economy. Therefore, one of the most important tasks of economic science is the theoretical justification interaction of market self-regulation and government regulation. Ukraine is a country with the lowest level of state support conditions of reproduction in agriculture per 1 hectare of arable land. But modern agricultural sector is a strategic sector for Ukraine as effective mechanisms of state regulation and state support are essential for innovations. We determined that the mechanism of state regulation of the agricultural sector - a set of actions, forms and methods of influence on the agricultural sector entities to ensure Economo-socio-environmental performance industry. This approach predetermined specific agricultural sector can not be considered only as an economic entity. After all, the industry has a distinct socio-ecological characteristics that must be considered when study of measures of state regulation of the industry. The whole set of specific features of the agricultural sector can be divided into the following groups: biological and spatial characteristics; a combination of direct reproduction cycle of agriculture and rural areas; demand for the agricultural sector has a relatively low elasticity, therefore food market is not self-regulating and objectively requires government regulation. World experience prove that the agricultural sector should be regulated at the macro level. Thus, government regulation is a mandatory component of modern agricultural policy and the effective functioning agricultural sector. Moreover, government intervention is crucial not only for the industry but also for the conservation and rural development. Therefore, it is necessary to objectively state intervention in solving environmental problems, creating rural infrastructure and support social balance between urban and rural areas. Thus, the main specific factors which should be based on state support for the agricultural sector should be the following: maintaining somewhat of public procurement of agricultural products; forming a system of seasonal crediting of agricultural producers; restrictive and constructive state regulation of prices on the food market; market failure in certain circumstances to solve problems of infrastructure development and reconstruction sectors of agriculture, funding for agricultural research and education. State regulation of the economy is a system of legislative, regulatory and supervisory nature and carried out for the purposes of stabilizing and sustaining socio-economic system.

Купчишина О. А. Особливості державного регулювання в аграрному секторі.

В статті доведено, що формування конкурентоспроможного аграрного сектору потребує створення ефективного механізму регулювання орієнтованого на головний критерій розвитку галузі – ефективність. Наразі немає єдиного підходу щодо співвідношення державних і ринкових важелів у механізмі регулювання аграрної економіки. Тому, одне із найважливіших завдань економічної науки полягає в теоретичному обґрунтуванні взаємодії ринкового саморегулювання та державного регулювання. Україна відноситься до країн з найнижчим рівнем державної підтримки умов відтворення у сільському господарстві з розрахунку на 1 га ріллі. Але, сучасний аграрний сектор є стратегічно важливою галуззю для України, тому ефективні механізми державного регулювання та державної підтримки вкрай необхідні для інноваційного розвитку галузі. Нами визначено, що механізм державного регулювання аграрного сектора економіки – це сукупність дій, форм та способів впливу на суб'єктів аграрного сектору з метою забезпечення економіко-соціо-екологічної ефективності галузі. Цей підхід зумовлений специфікою аграрного сектору який не можна розглядати лише як економічний суб'єкт. Адже саме ця галузь має яскраво виражені соціо-екологічні особливості, які обов'язково необхідно враховувати при обґрунтування заходів державного регулювання галузі. Всю сукупність специфічних особливостей аграрного сектору можна розділити на наступні основні групи: біологічні та просторові особливості; поєднання відтворювального циклу безпосередньо аграрного виробництва та сільського населення; попит на продукцію аграрного сектору має відносно низьку еластичність, внаслідок цього

ринку продовольства не є саморегульованим і об'єктивно потребує державного регулювання. Світовий досвід доводить, що аграрний сектор необхідно регулювати на макрорівні. Таким чином, державне регулювання є обов'язковим компонентом сучасної аграрної політики та ефективного функціонування аграрної сфери. Причому втручання держави має вирішальне значення не лише для функціонування галузі, а й для збереження і розвитку сільських територій. Тому, об'єктивно необхідним є втручання держави у вирішення екологічних проблем, створення сільської інфраструктури та підтримки соціального балансу між містом і сільською місцевістю. Отже, основними специфічними факторами, на яких повинна базуватись державна підтримка аграрного сектору, повинні стати наступні: збереження до певної міри системи державних закупівель сільськогосподарської продукції; формування системи сезонного кредитування аграрних товаровиробників; обмежувальний та конструктивний характер регулювання державою цін на продовольчому ринку; нездатність ринку в певних умовах вирішувати завдання розвитку інфраструктури, реконструкції галузей сільського господарства, фінансування аграрної науки і освіти. Державне регулювання економіки є системою заходів законодавчого, регулюючого та і контролюючого характеру, здійснюваних в цілях стабілізації та забезпечення сталості соціально-економічної системи.

О. А. Купчишина. Особенности государственного регулирования в аграрном секторе.

В статье доказано, что формирования конкурентоспособного аграрного сектора требует создание эффективного механизма регулирования ориентированного на главный критерий развития отрасли - эффективность. Не существует единого подхода относительно соотношения государственных и рыночных рычагов в механизме регулирования аграрной экономики. Поэтому, одно из важнейших заданий экономической науки заключается в теоретическом обосновании взаимодействия рыночного саморегулирования и государственного регулирования. Украина относится к странам с самым низким уровнем государственной поддержки условий воспроизводства в сельском хозяйстве в расчете на 1 гектар пашни. Но, современный аграрный сектор является стратегически важной отраслью для Украины, потому эффективные механизмы государственного регулирования и государственной поддержки крайне необходимые для инновационного развития отрасли. Нами определено, что механизм государственного регулирования аграрного сектора экономики - это совокупность действий, форм и способов влияния на субъекты аграрного сектора с целью обеспечения эконо-социо-экологической эффективности отрасли. Этот подход предопределен спецификой аграрного сектора, который нельзя рассматривать лишь как экономический субъект. Ведь именно эта отрасль имеет ярко выраженные социо-экологические особенности, которые обязательно необходимо учитывать при обосновании мероприятий государственного регулирования отрасли. Всю совокупность специфических особенностей аграрного сектора можно разделить на следующие основные группы: биологические и пространственные особенности; сочетание воспроизводственного цикла непосредственно аграрного производства и сельского населения; спрос на продукцию аграрного сектора имеет относительно низкую эластичность, вследствие этого рынок продовольствия не является саморегулируемым и объективно требует государственного регулирования. Мировой опыт доказывает, что аграрный сектор необходимо регулировать на макроуровне. Таким образом, государственное регулирование является обязательным компонентом современной аграрной политики и эффективного функционирования аграрной сферы. Причем вмешательство государства имеет решающее значение не только для функционирования отрасли, но и для сохранения и развития сельских территорий. Поэтому, объективно необходимым является вмешательство государства в решение экологических проблем, создание сельской инфраструктуры и поддержку социального баланса между городом и сельской местностью. Следовательно, основными специфическими факторами, на которых должна базироваться государственная поддержка аграрного сектора, должны быть следующие: сохранение в известной степени системы государственных закупок сельскохозяйственной продукции; формирование системы сезонного кредитования аграрных товаропроизводителей; ограничительный и конструктивный характер регулирования государством цен на продовольственном рынке; неспособность рынка в определенных условиях решать задачи развития инфраструктуры, реконструкции отраслей сельского хозяйства, финансирования аграрной науки и образования. Государственное регулирование экономики является системой мероприятий законодательного, регулирующего и контролирующего характера, осуществляемых в целях стабилизации и обеспечения устойчивости социально-экономической системы.

Постановка проблеми. Україна відноситься до країн з найнижчим рівнем державної підтримки умов відтворення у сільському господарстві з розрахунку на 1 га ріллі. Як наслідок, господарства переходять на моновиробництво окупної, як правило, експортноорієнтованої продукції, руйнуються сівозміни, деградують ґрунти. Значна частина працездатного населення витісняється з сільськогосподарських підприємств в

особисті селянські господарства. Посилюються безробіття та міграційні процеси. Сучасний аграрний сектор є стратегічно важливою галуззю для України, тому ефективні механізми державного регулювання та державної підтримки вкрай необхідні для інноваційного розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки на теоретичному рівні вивчалися багатьма вченими, серед яких – В. Амбросов, Г. Андрусенко, М. Корецький, І. Кириленко, А. Кулик, П. Макаренко, П. Маслак, О. Могильний, О. Онищенко, П. Саблук, М. Хорунжий, В. Юрчишин та ін. Незважаючи на значну кількість робіт з питань державного регулювання аграрної сфери, ці проблеми залишаються актуальними.

Метою статті є дослідження та систематизація специфічних особливостей державного регулювання в аграрному секторі України.

Виклад основного матеріалу. Формування конкурентоспроможного аграрного сектору потребує створення ефективного механізму регулювання, орієнтованого на головний критерій розвитку галузі – ефективність. Наразі немає єдиного підходу щодо співвідношення державних і ринкових важелів у механізмі регулювання аграрної економіки. Тому, одне із найважливіших завдань економічної науки полягає в теоретичному обґрунтуванні взаємодії ринкового саморегулювання та державного регулювання. У процесі переходу до ринку економічна діяльність держави повинна ґрунтуватися на принципі: скорочення її масштабу повинно бути адекватним становленню механізму ринку і його серцевини – конкуренції [1, с.40].

Система державного регулювання економіки складається з різноманітних підсистем та поділяється на ієрархічні рівні в залежності від адміністративно-територіального поділу країни. При цьому, кожний рівень ієрархії управління являє собою відносно відособлену підсистему в якій наявні свої локальні цілі та відповідно свої локальні критерії ефективності. Таким чином, в ієрархічній структурі загальносистемна ціль розподіляється на систему локальних цілей за відповідними рівнями, утворюючи «дерево цілей» та, відповідно, «дерево критеріїв ефективності». На кожному рівні управління наявні власні специфічні ресурси на вході, та, відповідно, власні, притаманні тільки даному рівню, отримані результати [2, с. 9].

А.Кулик стверджує, що механізм державного регулювання необхідно розглядати як сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки” [3, с. 8].

Л. Дідьківська та Л. Головка визначають механізм макроекономічного регулювання ринкової економіки змішаного типу як систему макроекономічних регуляторів, що складаються з таких основних елементів: ринкові регулятори; важелі державного впливу на економіку; корпоративне управління; інститут соціального партнерства [4, с. 21].

П. Макаренко основними складовими механізму державного регулювання економіки ринкового типу визначає планування, програмування, структурну і податкову політику, регулювання цін. У той же час він наголошує, що державний механізм регулювання аграрного виробництва “включає політико-правові, організаційно-управлінські форми та засоби управління (регулювання) господарською діяльністю суб'єктів аграрної економіки” [5, с. 590].

На нашу думку, механізм державного регулювання аграрного сектора економіки – це сукупність дій, форм та способів впливу на суб'єктів аграрного сектору з метою забезпечення економико-соціо-екологічної ефективності галузі. Цей підхід зумовлений специфікою аграрного сектору, який не можна розглядати лише як економічний суб'єкт. Адже саме ця галузь має яскраво виражені соціо-екологічні особливості, які

обов'язково необхідно враховувати при обґрунтування заходів державного регулювання галузі.

Всю сукупність специфічних особливостей аграрного сектору можна розділити на наступні основні групи: біологічні та просторові особливості; поєднання відтворювального циклу безпосередньо аграрного виробництва та сільського населення; попит на продукцію аграрного сектору має відносно низьку еластичність, внаслідок цього ринок продовольства не є саморегульованим і об'єктивно потребує державного регулювання.

Світовий досвід доводить, що аграрний сектор необхідно регулювати на макрорівні. Аналіз сучасного сільського господарства усіх розвинених західних країн дає однозначну відповідь — найбільш адекватною формою виробництва у більшості випадків є високомеханізоване і інтенсивне фермерське господарство сімейного типу. На шляху до цього типу виробництва в ході аграрних реформ в післявоєнній Європі і Японії, з одного боку, сталася ліквідація старих напівфеодальних латифундій, а з іншого боку, сталося перетворення селянських господарств на фермерські, причому характерними їх ознаками є висока товарність, значною мірою комплексна механізація виробництва і відповідний рівень інтенсивності [6,7].

Проте при сімейно-фермерському типі сільськогосподарського виробництва вимоги економічної ефективності примушують об'єднувати багато функцій, що виходять безпосередньо за межі самого агротехнологічного процесу, особливо це стосується збуту, постачання, агросервісу, створення сільської інфраструктури і так далі. Усе це призводить до створення відповідних кооперативів, корпорацій і державних служб у сфері агробізнесу. В той же час само по собі панування фермерського господарства на заході не виключає наявність широкого спектру господарств — дрібних сільськогосподарських і агропромислових фірм. Загалом, можна констатувати, що у вирішенні проблеми децентралізації ухвалення господарських рішень і створення структур по виконанню функцій, що ходять за рамки первинного осередку, є широкий вибір рішень залежно від національних і регіональних умов. Слід також визнати, що не можна переносити одну будь-яку модель в чистому вигляді в принципово інші умови [8, с. 90].

В усьому світі здійснюється процес державного регулювання та бюджетної підтримки товаровиробників аграрного сектору. Державна фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств у розвинутих країнах із метою стабілізації і підвищення їх доходів компенсує втрати, які виникають по вказаним нижче причинам, і створює необхідні економічні умови для розширеного відтворення. З цього приводу вона розглядається як сучасний спосіб відновлення еквівалентного обміну між сільським господарством та іншими галузями економіки [9, с. 28]. Маслак П. В. [10, с.304] зазначає, що до основних напрямів державної підтримки агропродовольчого сектора за рахунок державного бюджету відносяться: пряма бюджетна державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, що виплачується, перш за все, у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій; державна підтримка короткострокового грошового кредитування сезонних витрат товаровиробників аграрного сектора на пільгових умовах (на зворотній основі), а також вперше передбачені такі форми державної бюджетної підтримки, як відшкодування різниці у відсоткових ставках по кредитах сільськогосподарським товаровиробникам в банках, і кошти на формування фінансово-кредитної системи обслуговування товаровиробників агропродовольчого сектора; державна підтримка забезпечення підприємств і організацій агропромислового комплексу машинобудівною продукцією на основі довгострокової оренди або лізингу (на зворотній основі); спеціалізована державна підтримка по окремих напрямках: розвиток фермерства, створення сезонних накопичень запасних частин, державного фонду насіння; державне безповоротне фінансування капітальних вкладень, інвестицій

у рамках державних цільових програм; державне фінансування капітальних вкладень, а також надання державних гарантій по інвестиційних кредитах.

Зокрема в Україні бюджетна підтримка товаровиробників аграрного сектору здійснюється у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій, а також фінансування капітальних вкладень, що мають безповоротний та зворотний характер, надання гарантій щодо залучення інвестиційних кредитів, підтримка короткострокового кредитування сезонних витрат сільськогосподарських товаровиробників на пільгових умовах (субсидювання відсоткових ставок по залучених кредитах), підтримка забезпечення підприємств і організацій агропромислового комплексу сільськогосподарською технікою, машинами і устаткуванням на умовах лізингу, спеціалізована підтримка з окремих напрямів, забезпечення системи аграрної освіти, науки тощо [11, с. 18].

Таким чином, державне регулювання є обов'язковим компонентом сучасної аграрної політики та ефективного функціонування аграрної сфери. Причому втручання держави має вирішальне значення не лише для функціонування галузі, а й для збереження і розвитку сільських територій. Тому, об'єктивно необхідним є втручання держави у вирішення екологічних проблем, створення сільської інфраструктури та підтримки соціального балансу між містом і сільською місцевістю. Отже, основними специфічними факторами, на яких повинна базуватись державна підтримка аграрного сектору, повинні стати наступні: збереження до певної міри системи державних закупівель сільськогосподарської продукції; формування системи сезонного кредитування аграрних товаровиробників; обмежувальний та конструктивний характер регулювання державою цін на продовольчому ринку; нездатність ринку в певних умовах вирішувати завдання розвитку інфраструктури, реконструкції галузей сільського господарства, фінансування аграрної науки і освіти.

Висновки. Державне регулювання економіки є системою заходів законодавчого, регулюючого та і контролюючого характеру, здійснюваних в цілях стабілізації та забезпечення сталості соціально-економічної системи. Структура державної фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва в розрізі регіонів повинна визначатися такими основними чинниками, як: ґрунтово-кліматичні умови ведення сільськогосподарського виробництва; економічний потенціал регіону; парадигма політико-управлінської діяльності регіональної політико-адміністративної еліти.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А.П. Аграрна політика в умовах розвитку ринкових відносин / А.П. Макаренко // *Економіка і держава*. – 2006. – № 4. – С. 39 – 41, с.40.
2. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / Могильний О.М. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
3. Кулик А.М. Державне регулювання економічного розвитку приватних агроформувань в Україні // *Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03.* – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2005. – 21 с.
4. Дідьківська Л.Л., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2000. – 209 с.
5. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
6. Андреев, Г.И. Основы управления предприятием / Г.И.Андреев. — М.: Финансы и статистика, 2008.
7. Никонов, А.А. Спираль многовековой драмы: аграрная наука и политика России (XIX–XX вв.) / А.А. Никонов. — М.: Энциклопедия российских деревень, 1995.
8. Топсахалова Ф.М. Особенности государственного регулирования аграрного сектора / Ф.М. Топсахалова, С.А. Хакунова // *Экономический вестник Ростовского государственного университета*. – 2010. – том 8. - №1. - часть 3. – с. 89-95.
9. Фирсов Е.А. Об экономических основах аграрной политики / Е.А. Фирсов // *Економіка АПК*. – 2008. – № 3. – С. 24–38.
10. Маслак П.В. Напрями державної підтримки агропродовольчого сектора економіки та її регіональний аспект/ П.В. Маслак // *Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал* - 2012 - №3(29). - с. 301-305.
11. Левандівський О.Т., Особливості державного регулювання АПК // *Економіка та управління АПК : Збірник наукових праць / Білоцерків. нац. аграр. ун-т.–Біла Церква, 2011. – Вип. 5(85). – С. 16–20.*

References (BSI):

1. Makarenko A.P. Agrarna polityka v umovah rozvytku rynkovykh vidnosyn / A.P. Makarenko // *Ekonomika i derzhava*. – 2006. – № 4. – S. 39 – 41., s.40.
2. Mogyl'nyj O.M. Reguljuvannja agrarnoi' sfery / Mogyl'nyj O.M. – Uzhgorod: IVA, 2005. – 400 s.
3. Kulyk A.M. Derzhavne reguljuvannja ekonomichnogo rozvytku pryvatnyh agroformuvan' v Ukraini // *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.02.03.* – L'viv: LNU im. I.Franka, 2005. – 21 s.
4. Did'kivs'ka L.I., Golovko L.S. Derzhavne reguljuvannja ekonomiky: Navch. posib. – K.: Znannya-Pres, 2000. – 209 s.
5. Makarenko P.M. Modeli agrarnoi' ekonomiky. – K.: NNC IAE, 2005. – 682 s.
6. Andreev, G.Y. *Osnovy upravlenija predpryjatjem* / G.Y.Andreev. — M.: Fynansy y statystyka, 2008.
7. Nykonov, A.A. *Spyral' mnogovekovej dramy: agrarnaja nauka y polytyka Rossyy (HIX–HH vv.)* / A.A. Nykonov. — M.: *Энциклопедия российских деревен'*, 1995.
8. Topsahalova F.M. Osobennosty gosudarstvennogo reguljrovanyja agrarnogo sektora / F.M. Topsahalova, S.A. Hakunova // *Экономический вестник Ростовского государственного университета*. - 2010. – том 8 . - №1. - chast' 3 . – s. 89-95.
9. Fyrsov E.A. Ob ekonomycheskyh osnovah agrarnoj polytyky / E.A. Fyrsov // *Ekonomika APK*. – 2008. – № 3. – S. 24–38.
10. Maslak P.V. Naprjamy derzhavnoi' pidtrymky agroproduktivnogo sektora ekonomiky ta i'i' regional'nyj aspekt/ P.V. Maslak // *Innovacijna ekonomika. Vseukrai'ns'kyj naukovy-vyrobnychyj zhurnal* - 2012 - №3(29). - s. 301-305.
11. Levandivs'kyj O.T., Osoblyvosti derzhavnogo reguljuvannja APK // *Ekonomika ta upravlinnja APK : Zbirnyk naukovykh prac' / Bilocerkiv. nac. agrar. un-t.–Bila Cerkva, 2011. – Vyp. 5(85). – S. 16–20.*

Keywords: government regulation; economic policy; agriculture; food market; agricultural policy.

Ключові слова: державне регулювання; економічна політика; аграрний сектор; продовольчий ринок; аграрна політика.

Ключевые слова: государственное регулирование; экономическая политика; аграрный сектор; продовольственный рынок; аграрная политика.